

TÜRKLERİN ÇİNLİLERLE ELÇİLİK İLİŞKİLERİ

Embassy Relations of Turks with the Chinese

 Öğr. Gör. Sait ŞAHİN

Northwest University, Institute of Middle East Studies, Xian, China, saitsahin@gau.edu.tr

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
22.09.2021

Kabul/Accepted:
22.02.2022

Sayfa/ Page:
256-268

mecmua.998957

Öz

Kadim Türklerin Çinlilerle olan münasebetlerinin geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Türkler, Altay ve Tanrı Dağlarından sonra Çin sınırlarında varlık göstermeye başlamasıyla Türk-Çin milletleri arasında ikili ilişkiler hız kazanmıştır. Türklerin askeri ve toplum faaliyetleri gibi gelişmeler dönemin Çin ordusu ve sınır koruma muhafızları tarafından raporlanarak Çin tarih kitaplarına konu olmuştur. Türkler “Toy” meclisi adını verdikleri ortamda derin düşünceler neticesinde ülke yönetimi ve diğer devletlerle kurulacak münasebetleri kararlaştırdılar. Türkler geleneksel devlet yönetim anlayışının yanı sıra ortaya koydukları elçilik girişimleri onları dönemin eşsiz ve güçlü devletlerinden kılmıştı. Hun devleti döneminde Çinli prenses Lu Xi Jun Türklere evlilik yoluyla gelin gelmiş ve sulh sağlanmıştı. Türk-Çin milletlerinin diplomatik ilişkileri Türk devletlerinin hepsinde olağan biçimde kullandığı görülür. Osmanlı elçisi Rumi'nin 1423-1618 yılları arasında Çin'in Ming imparatorluğuyla üst düzey diplomatik ilişkiler yürüttüğü Ming hanedanlığının saray ziyaretçi defterlerinde ortaya çıkmaktadır. Eski Türklerde devlet yönetimi, Türk - Çin milletlerinin karşılıklı elçilik ilişkileri gibi konuları tarihsel araştırma perspektifinden ele alınarak elde edilen veriler nitel araştırma yöntemi kullanılarak araştırma hipotezi oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk, Çin, Elçilik, Osmanlı, Ming hanedanlığı.

Abstract

The history of the relations of the ancient Turks with the Chinese dates back to rather old times. Bilateral relations between the Turkish-Chinese nations gained momentum as the Turks existed on the borders of China. Developments such as the military and social activities of the Turks were reported by Chinese army and became the subject of Chinese history books. The Turkish would decide on the country administration and the relations to be established with other states in the assembly that called “Toy”. In addition to the traditional understanding of state administration, the embassy initiatives made Turks one of the unique and powerful states of the period. During the Hun state, the Chinese princess Lu Xi Jun came as a bride to the Turks and peace was achieved. It seems that diplomatic relations of Turkish-Chinese nations were used pretty much by Turkish states. It appears in the palace visitor' books of the Ming dynasty, where the Ottoman ambassador Rumi maintained high-level diplomatic relations with the Ming Empire between 1423 and 1618. The research hypothesis was formed by using the qualitative research method with the data obtained by considering the historical research perspective.

Keywords: Turkish, Chinese, Embassy, Ottoman, Ming dynasty.

Atıf/Citation: Şahin, S. (2022). Türklerin Çinlilerle elçilik ilişkileri. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 7(13), 256-268

Sorumlu Yazar/Corresponding: Öğr. Gör. Sait ŞAHİN

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Giriş

Türklerin Çinlilerle tarihsel münasebetleri Türklerin Altay ve Tanrı dağlarından çıkarak komşu coğrafyalara yayılmalarıyla hız kazanmıştır. Türklerin millet olarak gelişimleri Çinlilerce yakından takip edilmiş olup, tarih kayıtlarında detaylarıyla kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. İlgili kayıtlarda, Türklerin ortaya çıkış destanı ve Türklerin karakteristik özellikleri gibi bilgileri içerir. 550 yılından Çinli yazar Wei Shou (魏收) tarafından yazılmış olan “Wei Shu” (魏书) adlı tarih kitabında mevcuttur. Türklerin ırk ve toplum bilgileri hakkında detaylı bilgiler ise şu diğer iki kitapta toplanmıştır: 629 yılında Wei Zhi (魏徵) tarafından yazılmış olan “Sui Shu” adlı kitap ve 637 yılında “Ling gū dé fēn” (令孤德棻) tarafından yazılmış olan “Zhōu Shū” (周书) adlı tarih kitaplarıdır. Özellikle “Zhōu Shū” (周书) kitabının 42’inci bölümünde bahsi geçen farklı topraklar, Türkler başlığı altında bir araya getirilmiş yazılarda Türklerin atalarının Hunlar olduğu özellikle vurgulanmaktadır. İlgili bölüm Çince olarak şu şekilde geçmektedir:“列传第四十二·异域》中记载了突厥、吐谷浑等”.(Şahin, 2020, s. 277).

Türk isminin tarihte ulaşabildiğimiz en eski yazı örneği olan Orhun Kitabelerinde geçmektedir. İlk hali “Türük” şeklinde kullanılan isim Türklerin ortaya çıkış destanı olan Ergenekon destanında bahsi geçen kavmin düşman ülkelerinin saldırılarında öldürülen kavimden kalan son çocuğun kurt tarafından kurtularak kurt ile evlenmesinden sonra en büyük oğlunun ismidir “Türk”. Bu mitolojik olay doğrultusunda Çinlilerin en eski tarih kitaplarında aynı olayların eksiksiz olarak kayıt altına alınmış olması ve Türklerin ilk ortaya çıkışından itibaren onları “Tu que – Tū jué ” (突厥) olarak adlandırmaları bu mitolojik teoriyi destekler niteliktedir. Çin tarihinde mevcut yazılı olarak ulaşabildiğimiz tarih belgelerinde Türklerin ilk defa kayıtlara geçmesi 545 yılında Sodlu Chiu-chu’an’ının sodlu An-nuo-p’an-t’o’yu elçi olarak Göktürlere göndermesiyle gerçekleşmiştir.

Hunlardan sonra Göktürk kağanlığının 552. yıllarında kurulmasıyla birlikte Çinlilerle diplomatik ilişkiler ve karşılıklı elçi ziyaretleri hız kazanmıştır. Tarihte Türk-Çin milletleri birbirlerini ezeli düşman olarak görseler de belli dönemlerde evlilik yoluyla sulh ve elçilik ilişkilerinin kurulduğu dönemler olmuştur. Tarihten günümüze kadar geçen süreçte Türklerin kurmuş oldukları bütün devletlerde Çin-Türk ikili ilişkilerin ticari ve politik konularda ilişkilerin sürdürüldüğü görülmektedir. Türklerin uzun yıllar Çinlilerle aynı coğrafyayı paylaşmaları iki millet için tarihsel ve kültürel bağların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde ortak tarih, ortak kültür konularını oluşturarak oldukça köklü ve derin tarihi izler bırakılmıştır. Tarih boyunca bütün bu gelişmelerde hala gün yüzüne çıkartılmamış veya unutulmaya yüz tutmuş iki milletin tarihsel olayları ve elçilik ilişkileri bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı devleti döneminde yaşamış olan Rumi adlı elçi dönemin zor şartlarına rağmen birçok kez Çin’e gelerek hediyeler getirmiş ve diplomatik elçilik ilişkileri kurmaya çalışmıştır. Bu araştırmada Çin-Türk milletlerinin tarihten günümüze elçilik ilişkilerini incelenecektir.

1. TÜRKLERDE DEVLET YÖNETİMİ VE TOY MECLİSİ

Eski Türklerde devlet yönetimi demokratik yollarla yönetilen ilkel devletlerde olduğu gibi karar alma yürütme görevlerini yürüten bir geleneksel meclisin olduğu görülmektedir. Dünyanın birçok coğrafyasında krallar karar verme ve yürütme görevini üstlenirken Türklerde Hakan’ın kararları devlet çıkarları doğrultusunda toy meclisinde çok yönlü düşünülüp uygun görülürse karar alma eylemine gidilmiştir. Eski Türk Devlet Teşkilatında devlet başkanlığı, kurultay ve hükümet üç önemli müessesedir. Asya Hunlarında ilk örneğini gördüğümüz kurultay nitelik olarak daha çok Oğuzların kengeş ve meşveret meclislerine benzemekte olup toplantı ve görüşme söz konusudur (Erdoğan, 2014, s. 39-52). Göktürklerin Hunlar gibi aile, uruk, hanedan “A-shih-na” anlayışıyla Hunlarla aynı anlayışla devlet yönetimini benimsemeleri Göktürklerin de Hun devletinin devamı olduğunu göstermektedir. Türklerde din töreni, bayram, yeme-içme toyu, eğlenme ile yarışmayı da içinde toplayan bir devlet toplantısı niteliğinde olan kurultayda halk ile devlet birleşir ve zamanla bu kurultaya Hunlarda halkta katılmaya başlar (Mandaloğlu, 2012, s. 213). Türklerin devlet yönetiminde aileler birliği (Urug),boy (Bod),boylar birliği (Bodun) ile devlet konuları görüşülerek törelere göre kağanlık ulus için en iyi kararlar alınarak yürütülürdü. İslamiyet’ten önceki Türk topluluklarında devlet meclisi niteliğinde olan toy, meclis-toplantı, devlet meclisi anlamlarına gelmektedir. Toy kelimesi aynı zamanda bayram, ziyafet ve yemekli şölen merasimleri için de kullanılmaktadır. (Kafesoğlu, 2008, s. 261). Türk devletlerinde yasama kurulu (Toy) ve hükümet birbirinden ayrı güç olarak ortaya çıkmaktadır.

Kurultaylar günümüz meclis görevi görürken yönetim ise günümüz iktidarlar güç olarak bakanları ve yönetimi ile yasaları kabul eden veya kabul etmeyen kurultay görevini üstlenmektedir.

İslamiyet sonrası bakanlardan oluşan hükümet üyelerinin sayıları zaman zaman değişmekle birlikte Göktürk ve Uygur hakanlıklarında dokuzar bakan bulunmakta idi (Çakır, 2007, s. 115-17). 460 yılında Juan-juan-lerin hâkimiyeti altında yaşayan Göktürkleri Çin kaynakları, önceleri Altaylarda yaşayan ve demircilikle uğraşan bir topluluk olarak göstermektedir (Bedirhan, 2019, s. 76). Çin kayıtlarında Göktürklerle ilk defa elçilik münasebetleri 545 yılında gerçekleşmiştir. Doğu Wei devletinin Juan-juan-ler ile birleşerek önemli güç haline gelmesi sonucu Batı Wei devletinin bu durumda kendine başka yerel güç arayışına sokmuştur. Batı Wei devleti 545 yılında Göktürlere elçi göndererek politik çıkarlarda iş birliği önermişti. Bu iş birliği sayesinde Göktürk kağanlığı kurularak tanınmış bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmıştır (Harmatta, 1972, s. 273). Göktürler ile Juan-ler arasındaki savaş büyümüş ve Göktürk kağanlığı bu savaştan galip çıkarak büyüme yolunda ittifaklarını geliştirmişlerdir. Aynı zamanda Bumin Kağan “İl Kağan” unvanını alarak devletinin başkentini Ötüken yapmıştır. Bumin Kağan’ın vefatı sonrası yerine geçen Kara Kağan da Juan-ler ile savaşmaya devam ederek güçlenmeyi sürdürmüştür.

553 yılında Mukan Kağan (553-572) Juan-lerin son liderini öldürerek düşmanlarına karşı önemli zafer kazanmış, Çin içerisinde genişleyerek diğer Kuzey ve Batı Wei devletleri ile iyi ilişkiler yürütmeyi başarmıştır. Mukan kendisini batıda temsil etmesi için amcası İstemi’yi görevlendirerek batı ile diplomatik ilişkilerin geliştirilmesini arzu etmiştir. Mukan Hakan’ın desteğinde askerî fetihleri yanında, İran Şehinşahı Nüşirevân ile İpek yolu kervan ticareti meselesinden ihtilâfa düşünce, Bizans ile anlaşmak üzere tarihte ilk defa Orta Asya’dan İstanbul’a elçilik ziyareti gerçekleştirmiştir. İstemi’nin siyasi temasları sonucu Göktürk hakanlığı Çin-Bizans imparatorluklarıyla derin siyasi diplomasisine başlamıştır. Göktürkler, Bizans ile ittifaka giderek Sasaniler’e karşı çıkmış Sasanilerin zayıflamasına neden olmuştur (Karnas, 2015, s. 88). Tarihte ilk Türk adını taşıyan devlet olan Göktürkler 552 yılında kurularak kısa zaman zarfında Orhun bölgesinde Moğol menşeli Juan-juan-leri tamamen yok ederek, güney Çin üzerine baskı kurdular. Bu yeni devlet nüfuz sahasını batıda Bizans ve Sasanî topraklarına kadar genişletti (Ahmetbeyoğlu, 2017, s. 54). 6 yüzyıl ortalarında Orhun Nehri batısındaki yayla bölgesinde Ötüken’ de kurulup Mançurya’dan Karadeniz sahillerine kadar uzanan büyük Türk imparatorluğunu kurularak Türk adı ile kurulan ilk devlet oldu. İlerleyen ve genişleyen Göktürk devleti Doğu ve Batı olarak iki farklı merkezden yönetilmiştir.

Göktürk Devleti’nin bu şekilde tarih sahnesine çıkmasının ardından hızlı şekilde topraklarını genişlettiği ve hanedan üyelerinin belli bir hiyerarşik ve idari düzene göre bu topraklar üzerinde yönetimi paylaşıldığı görülmektedir. Aslında devlet yönetimi ve iş bölümü yapıldığı görünmektedir. Örneğin; batı topraklarının Yabgu tarafından yönetilirken merkezi güce bağlı büyük Kağan’a bağlı olarak sürdürdükleri bilinmektedir (Kafesoğlu, 2014a, s. 257-268). Yabgu: Kağandan sonra gelen ve devlet topraklarının bir bölümünü yönetmekle görevli hükümdar ailesi üyelerine verilen unvandır (Dönük, 1988, s.58). Türkler 630 yıllarında Çin nüfuzu altına girmiş ve 682’de İltiş (Kutlug) Hakan’ın, büyük devlet adamı Tonyukuk ile birlikte siyasi mücadeleleri sonucunda doğu kısmı yeniden hâkimiyetini elde etmiştir (Aslanapa, 1989, s.7). Türklerin eşleri tarihte katun, hatun olarak adlandırılmış olup devlet yönetiminde önemli görevler üstlenmişlerdir. Kağan hatunları devlet yönetimi içerisinde yer alarak Kağan’ın en büyük yardımcısı ve destekçisi olmuşlardır. Türklerde hatun diğer toplumlardan farklı olarak devlet yönetimine dâhil olarak elçilik ve misafirlerin karşılanmasında, devlet erkânında ve toplum aile ilişkilerinde liderlik vasıflarını korumuşlardır. Türklerin Çinli prenseslerle evliliği sonucu Göktürk kağanlığında casusluk faaliyetleri ve Çin entrikaları artarak Göktürk kağanlığı ciddi şekilde zayıflamıştır. Doğu Kağanlığının Çinliler ile yakın ilişkileri ve siyasi başarısızlığı sonucu Çin etkisiyle Doğu Kağanlığı Çin’in Sui devletine 585-589 yılları arasında vergi vermeye başlamıştır.

Tablo 1. Çin Tarih kitaplarında yer alan Türkler ile ilgili bölümler.

Kitap ismi	Yazar	Dönem	Yıl	Notlar

魏书 Wèi shū	魏收 Wèi shōu	北齐 Běi qí	550 Yılı	《西域传》亡逸，后人据《北史》补 Batı bölgesi tarihi eserleri (Kuzey tarihi) sonradan derlenmiş.
隋书 Suí shū	魏徵 Wèi zhǐ	唐 Táng Hanedanlığı	629 Yılı	《列传第四十九·北狄》中的突厥、西突厥、铁勒、 奚、契丹相关记载 Örnek: 49'uncu belge tarihi eser kayıtları: Kuzey bölgesindeki Türkler, batı Türkleri: Tiele, Xi, Qidan ilgili kayıtlar.
周书 Zhōu shū	令狐德棻等 Ling gū dé fēn děng	唐 Táng Hanedanlığı	637 Yılı	《列传第四十二·异域》中记载了突厥、吐谷浑等 Örnek: 42'uncu tarihi belgeler "Farklı bölgelerdeki Türkler" adlı kayıtlar ve tú yù hún devleti.
北齐书 Běiqí shū	李百药 lǐ bǎi yào	唐 Táng Hanedanlığı	636 Yılı	无专门记述，但多处提及突厥事 Professional yazılmayan tarihi kayıtlar ve diğer Türkler hakkındaki kayıtlar.
北史 Běi shǐ	李大师、李 延寿lǐ dà shǐlián shòu	唐 Táng Hanedanlığı	659 Yılı	汇合并删节记载北朝历史的《魏书》《北齐书》《 周书》《隋书》而成 Farklı tarih kitaplarından Toplama tarihi eser kayıtları bei chao kuzey chao döneminde yazılmış Wei shu, Bei qi shu, zhou shu, shui shu kitaplarından toplanmış genel bilgiler.
通典 Tong diǎn	杜佑 Dù yòu	唐 Táng Hanedanlığı	801 Yılı	《边防十三·突厥上》《边防十四·突厥中》《边防 十五·突厥下》sınır koruma raporları "Tongdian" belgesi 13.Bölüm Türk tarihi "Yukarı" 40'ıncı bölüm Türk tarihi "Orta" ve 15'inci bölüm Türk tarihi "aşağı" bölümleri.
旧唐书 Jiù táng shū	刘昫等 Liú xù děng	后晋 Hòu jìn	945 Yılı	《列传第一百四十四·突厥上》和《列传第一百四十四· 突厥下》，与《通典·边防》十三、十四、十五 记突厥事基本相同 Örnek tarihî eser kayıtları: 144'ıncı bölüm Türkler tarihi "Yukarı" ve 144'ıncı bölüm Türk tarihi "Aşağı" bölümleri ve Tong dian ülke sınır koruma raporları 13'üncü, 14'üncü 15'inci bölümler.
新唐书 Xīn táng shū	宋祁、欧阳 修、范镇、 吕夏卿Sòng qí	北宋 Běi sòng	1060 Yılı	《列传第一百四十四上·突厥上》《列传第一百四十四下· 突厥下》 Örnek eser kayıtlarının 140'ıncı bölümü "Yukarı" ve 144'üncü bölümü "Aşağı" bölümlerinde yer alan Türkler hakkında tarihi kayıtlar.

Tablo oluşturulurken mevcut Çin tarih kitaplarından faydalanılmıştır. Yukarıda belirtilen kitaplar yıllara göre sıralama yapılmıştır (Şahin, 2020, s. 279)

2. TÜRKLERDE İSLAM SONRASI DEVLET

Türklerin yönetim biçimi 7 Yüzyılda İslam dinini benimsemeleriyle kültürel olarak İslam dininden derinden etkilenmiştir. Fars ve Arap kültürü ile etkileşimleri Karahanlılar döneminde hız kazanmıştır. Karahanlı hükümdarı Bilge Kül Kadir Han aynı zamanda Karluk devletinin hükümdarı olup Mâveraünnehir'deki egemenlik mücadelesinde Sâsânî devleti ile uzun süren bir mücadele sürdürmüştür. Gök-Türk devlet yapısının bir benzeri olarak doğuda Arslan Kara Han, Batıda ise Buğra Kara Han unvanını taşıyan ikili Karahanlı Devleti kuruldu (Çay, 2009, s. 2). Asya'dan sonra yeni yurt arayışı içine giren Türkler Orta Asya ve Ortadoğu coğrafyasında yeni akınlar ve keşiflere yönlendirdi. Türklerin Asya topraklarında kazanmış oldukları savaş tecrübeleri ve demircilik sanatındaki ilerlemeleri dönemin en iyi ok ve demiri işleyerek savaş silahı olarak kullanmaları onları diğer milletlere karşı üstün kılmıştır.

Uygurlar dönemindeki Çin elçisi Wang Yen-te'nin gezi raporundan da anlaşılacağı üzere Uygurluların devlet yönetiminde demokratik bir iradeyi, sosyal adaleti sağlamış bir yönetim biçiminin kurulduğu gözlenmektedir. Aynı raporda halkın büyük kısmının çalıştığı çalışmayanların devlet tarafından yardım edildiği vurgulanmaktadır (Durmuş, 2001, s. 28). Uygurluların sosyal devlet sisteminde halk yasalara uymakla yükümlü idi. Töreler günümüz yasalar hükmünde olup gerektiğinde yaptırımlar uygulandığı bu raporlarda belirtilmiştir. Göktürk yazıtlarında ifade edilen, 28'den fazla devlet yönetiminde kullanılan unvanlar bulunmaktaydı. Kitabelere göre devlet hiyerarşisi şöyle sıralanmaktadır: Kağan, ailesi, bodur, şadapıt beyler, tarkanlar, buyruk, beyler, Dokuz Oğuz beyleri vb. Çin kaynakları ise kağan ve hatunu söyledikten sonra en büyük unvan olarak Yabgu, Sonda Şad, Teğın, Tudun, İlteber, Erkin'den bahsetmektedir (Dönük, 1988, s. 55). Türklerin daha devlet olarak kurulmadığı dönemde bile Türkler arasında bir meclis ortamının olduğu bir dayanışma olduğunu belirten Çin elçisi An-no-p'ant'uo 515 yılında Göktürk merkezine vardığında Göktürklerin, lideri Bumin (T'u-men) ile birlikte sevinmişler, "Şimdi büyük ülkenin elçisi geldi, bundan dolayı ülkemiz gelecekte yükselecektir" diyerek birbirlerini tebrik etmişlerdir. Bu kayıtlar ile Göktürklerin henüz devlet haline gelmeden önce bile meclis veya ona benzer fonksiyonu icra eden bir müesseseye sahip olduklarını anlıyoruz (Ögel, 1957, s.130).

Kağan her ne kadar yönetimde en üst karar merci olsa da mecliste görüşülen ve meclis tarafından uygun görülmeyen kararlara karşı çıkıldığı da görülmüştür. Özellikle 723 yılında Bilge Kağan'ın ileri sürdüğü teklifler Göktürkler devlet meclisinde kabul edilmemiştir (İsenbike vd., 2006: s. 194-5174-5175). Bu teklifte ulusal ve güvenlik sorunu olduğunu düşünen Toy meclisinde kağanlarının önermiş olduğu teklifi uygun görmeyerek onaylamamışlardır. Bu teklifte Türk milletinin dini görüşünü etkileyecek olan Çin inancı "Budizm ve Taoizm'in kabul edilmesi ve şehirlerin surlarla çevrilmesi gibi toplumda köklü değişikliklere yol açacak önemli kararlar içermekteydi.

Türklerde görülen Toy Meclisi İslam'daki Dîvân-ı Hümâyün meşveret birliğinin fonksiyonel özelliğine sahipti. İslam döneminde kurulan bu kurul devlet işlerinin takibini yapmakla görevlidir. Türklerin İslam'ın kabulüyle bu geleneksel kurul Türk devletlerindeki Toy Meclisi ile birlikte sürdürülmüştür. Büyük Selçuklular döneminde kurulan ve baş vezir tarafından yönetilen yüce kurul anlamlarını taşıyan Divanı Âlâ devletin en önemli karar merci olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Osmanlı devletinde eski Türk devletlerinde olduğu gibi toy meclisinin bulunduğu ve kararların bu meclisten çıktığı bilinir. Oğuz Türklerinde de Hakan seçiminde devlet meclisi Toy'un etkili olduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Bey'in böyle bir meclise hükümdarlığa seçildiği bilinmektedir (Arsal, 1974, s. 271-272). Bu geleneksel devlet yönetim anlayışı Anadolu Selçukları ve Osmanlıya kadar devam ettirildi ve küçük beyliklerde bile varlığı söz konusudur.

3. TÜRK DEVLETLERİNDE ELÇİLİK

Türkçede elçi kelimesi "halk, ülke, devlet" anlamına gelen *ilçi* Türkçe el (il) isim kökünden türetilmiştir. Devletlerle dış ilişki münasebetlerinde elçiler ülke politikalarında önemli görevler üslenen iyi ilişkiler kurmak için karşı yetkililerle diplomatik temasları sağlayan devletin önemli mercileridir. Türkler elçilik görevini üslenen kişilere ve bu görev mevkiine tarihte farklı isimler verilmişlerdir: "vezir, hâcib, tamgaçı, tamgacı, tuğrâi, ayguci, buyruk, yınanç, inanç, atasagun, teğın, tigin, bitikçi" gibi unvanların elçilik görevini ve makamlarını belirtmek için verildiği görülür. Hun hükümdarı Mete tarafından MÖ.176 yılında Çin İmparatoriçesi'ne yazılan mektupta Çin İmparatoru'ndan kendisine gönderilen iki mektuba karşılık olarak yazdığı cevabı götüren elçisinin henüz geri gelmediğinden ve bunun, aralarında çıkabilecek ve istenilmeyen bir anlaşmazlığın sebeplerinden biri olacağından bahsedilmiştir. Tarihi bilgilerde zaman zaman elçilerin katledilmesi olaylarıyla karşılaşılsa da, genel olarak savaş zamanında "elçilerin hayatları korunur" ilkesi geçerli olmuştur (Vardan, 2012, s. 224). Türklerde elçiye zeval olmaz ilkesi tarih boyunca Türklerin diplomasi ve elçilik ilişkilerine verdikleri önemi göstermektedir.

Diplomasi "uluslararası ilişki ve görüşmeleri kendi çıkarlarına uygun biçimde yürütme sanatıdır (Dağ, 2004, s. 146). İnsanlık tarihin var oluşundan günümüze kadar güçlü devletlerin diplomasiyi elden bırakmayarak ulusal çıkarlarını diplomasi yolu ile çözüme ulaştırma öncelikleri olmuştur. Göktürklerde Sui İmparatoru Kao-tsu, Göktürk Kağanı She-t'u (Şa-po-lüe Kağan-İl Küllüg Şad İşbara

Kağan)'a gönderdiği bir yazısında daimi ve olağandışı elçilerinden söz etmiştir (Liu, 2006, s. 523). Göktürkler Doğu ve Batı Göktürk kağanlığı kurduktan sonra Asya dışında diğer milletlerle diplomatik temaslar kurularak İpek yolu güzergâhı üzerinde etkin rol üstlenmişlerdir. Asya'nın en doğusu Doğu Türkistan'dan Asya'nın en batısına kadar olan coğrafyada diplomatik temaslar kurarak, yapılan ticaretten paylarını almışlardır. Maalesef I. ve II. Göktürk kağanlığı Çin tarafından desteklenen karışıklıklardan yıkılmış, parçalanmışlardır. Orhun alfabelerinde de belirtildiği gibi “Çin kavminin sözü tatlı, ipeği yumuşak imiş. Tatlı sözlü, güler yüzü ve yumuşak ipeği ile uzaktakileri aldatıp kendine yaklaştırır imiş. Sonra da fesat ve nifak çıkarırmış, iki bilge kişiyi bir arada yürütmez imiş. Onların tatlı sözüne ipeğine aldanan pek çok Türk kavmi öldü... Çin kavmi hilekâr ve kurnaz olduğu için, küçük kardeşle büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, beyler ile kavim arasına nifak girmesi yüzünden Türk Bodunu, devletini ve kağanını kaybetmiş... Çin İmparatoru, Türk kavmi işini, gücünü ona verdiği halde, Türk kavmini öldüreyim, soyunu mahvedeyim der imiş ve mahvetmeye yürümüş...” (Orkun, 1994, s. 24). Türklerin yönetimine sinsi ve Çin entrikaları ile ayaklandırmalar yaparak kardeş kavgalarna neden olduğu tarihi kayıtlarda ve Orhun abidelerinde belirtilmiştir.

Türk tarihinin en önemli boylarından biri olan Oğuzlar, birleşik Göktürk hükümdarlığının ikinci devresinde (681-745) devletin ikinci unsuru olarak Ötüken'in doğusunda, Baykal Gölü'nün güneyinde, Tuğla Irmağı kıyılarında dokuz boy halinde yaşamışlardır. Oğuzların Uygurlar zamanında da durumları değişmemiş ancak, batıya doğru kayarak Seyhun-Aral-Hazar bölgesine yayılmışlardır. Oğuzlar Seyhun bölgesinde Boz-Ok, Üç-Ok şeklinde iki kol halinde yaşamışlardır. Müşterek Hükümdarları “yabgu” unvanını taşımış ve Seyhun'un Aral'a döküldüğü yere yakın olan Yeni Kent'te oturmuştur (Kafesoğlu, 2008, s.153). Aral Gölü ile Hazar Denizi arasında yaşayan Oğuzların bir kısmı İdil ve Yayık Irmaklarını geçerek Doğu Avrupa'ya gelmiş, Tuna'yı aşır Bizans topraklarına akınlar düzenlemişlerdir. Oğuzların, Bizans'ta paralı askerlik yapan önemli bir kısmı Peçenekler'le beraber 1071 Malazgirt Savaşında daha sonra kardeşleri olan Selçuklu Oğuzlarının safına geçerek önemli güç olarak ortaya çıkmışlardır.

4. TÜRK - ÇİN DEVLETLERİ ARASINDA ELÇİLİK İLİŞKİLERİ

Hun devleti Mete döneminde M.Ö.209-174 yıllarında Hunlar ile Çinliler arasında gerçekleşen ilk büyük muhabere sonucu kardeşlik anlaşması imzalanarak Çin imparatorluğu Hunlara vergi vermeye başlamıştır (Onat, 1987, s. 614). Bu anlaşma Kuzey Şansi olarak kayıtlara geçen ilk Türklerle Çinliler arasında yapılan anlaşmadır. Hunlar döneminde siyasi evliliklerin ilki gerçekleşmiş sonra kurulacak olan Türk devletlerince de sürdürülmüştür. “Siyasi Evlilikler” (和亲, appeasement) yoluyla ve Hunlara gönderilen hediyeler ile sağlanmıştır (Zhang, 1984, s. 94-99). Wusun (乌孙) Hunların bir boyudur ve Çin'in Han hanedanlığı döneminde göçebe kabile olarak günümüz Çin'in batı-doğu bölümlerinde yaşamışlardır. Hun döneminde Türklere gelin gelen hanedanlık kızı “Liu Xi Jun” (细君) sulh amaçlı gelin gelmiştir. Evden ayrılışı ve ailesini bundan sonra göremeyeceği düşüncesi onu oldukça kederlendirmiş ve Çin edebiyatının en önemli şiirlerini ortaya çıkartmıştır. Çin'in batısından Chang'an (Şian) şehrinden doğuya' ya uzak yerlere gelin gelmektedir. Çinli prenses o kadar güzeldir ki havada uçan kuşlar Çinli prenses Liu Xi Jun'nun güzelliğinden gözlerini alamazlar uçarken yeri çakırlarmış. İmparator Wu Di Batı-doğu hattındaki azınlıkları rüşvet ve evlilik yoluyla ilişkileri ilerletmiş ve bu bölgelere girmeyi başarmıştır. Aslında evlilik yolu Çin imparatorlukları için karşı hanedanlığına sızma fırsatı sağlamıştır.

Çinli prensesin hüznü sözlerinden bazıları şu şekildedir: Kubbe odalarda tereyağı, et ve hamur yemekleri tüketirler. Sarayda olan lezzetli sosların burada olmadığı aktarılarak keçi derisinde peynir ve hayvansal gıdaların tüketildiği vurgulanmaktadır. Prensese yabancı bir ülkede yaşam, evlilik sadece yalnızlık değil aynı zamanda yaşamın sürdürülmesinin de oldukça zor olduğu düşüncesindedir. Prensese küçüklüğünden beri sarayda büyüdüğünü ve bozkır yaşamına yabancı olduğunu aktarmaktadır. Buradaki yaşam benim ülkemden çok farklı, sık sık eve dönüş düşüncelerine kapılan prenses ülkeler arasında ilişkilerin bozulmasından korkarak çaresiz bir duruma düşmüştür. Yaşadığı bölgeyi anlatırken yağmurlu ve soğuk bir memleket olduğunu vurgulanmaktadır. Rüzgârın sert ve şiddetli olduğunu belirterek koyunları bile götürebileceğini anlatmaktadır. Prensese Türk kadınlarına sabahları eşlik ederek yaban ortamda farklı otların toplandığını belirtmektedir. Son olarak eşi vefat ettiğinde prensesi eşinin kardeşiyle evlendirilmesi Türk törelerinin en eski dönemde bile var olduğu göstermektedir. Bu durum Türklerin aile ve toplum düzenini koruma adına

geleneksel törelerin uygulandığını ve töreye bağlılıklarını göstermektedir. Genel olarak prenses Lu Xi Jun'un eserlerine bakıldığında gelin geldiği memlekete alışmadığını, memleketine ve ailesine hasret ve özlem duygusuyla şiir ve deyimleri yazı olarak Çin edebiyatına kazandırmıştır.¹ Çinli prensesin eserleri başta Türk tarihine, eski Türklerin yaşam kültürüne ve yeme içme alışkanlıkları gibi birçok merak edilen konulara da ışık tutmaktadır.

O dönemde hızla artan Türk nüfusu ve Türk askeri gücü Hunlardan sonra Göktürklerde de devam etmişti. 617 yılında Çin'in Xian bölgesini tam 19 kez kuşatan Göktürk hakanı son olarak 200 bine yakın asker ile Xi'an şehrini kuşatarak (西安长安) Xian Cháng An'a 40 kilometre uzaklıkta olan (渭水北岸) Wèi shuǐ běi àn bölgesine kadar ilerlemişlerdi. Çin hükümdarı barış istemek için Kağan ile görüşmüştü. Bu olayın üzerine Türk hakanı (可汗kè hán) ile Çin hükümdarı (李世民lǐ shì mǐn) arasında sulh sağlanmıştır. Bu olay Çin tarihinde wèi shuǐ zhī méng (渭水之盟) olayı olarak geçmektedir (Xi chun li ve Xin qun lin, 2012, s.146). Göktürkler asker ve at bakımından çok güçlü ve üstündüler. Türk hakanı barışın gerçekleşmesi için ağır şartlar koşmuştu ve bu şartlarda Çin'in birçok bölgesine Türklerin yerleştirilmesi ve Chang An şehri bölgesinde Türklerin de bulunması, ipek, at ve maden ticaretinde onlara serbestlik ve öncelik tanınması, gibi şartlar istenilmişti. Şartlar kabul edilerek, anlaşmanın anlamı ve sürekliliği için Türk Hakanı kendi atını (Beyaz hakan atını) keserek Çin hükümdarı (李世民lǐ shì mǐn) ile at kanını içmiş ve barış sağlanmıştı. Çin tarih kayıtlarına göre Türk hakanı (李世民) lǐshímín' e toplamda üç bin at, 2000 bin atlı asker ve 1000 baş at vermişti. (李世民) Lǐshímín Türk Hakanın ve askerlerinin desteğini alarak 629 yılında (唐朝) Táng Cháo hanedanlığı kurmuş ülke bütünlüğünü Türklerin desteği sayesinde sağlamıştır.

Göktürklerde hakanlığına gönderilen elçilerin kabul merasiminde Hakan'ın yanında hatunun da hazır bulunması dikkate değer bir husustur. Çin İmparatoru Hüan-tsung'un 725'te Ötüken'e gönderdiği elçiyi Bilge Kağan hatunun, Kültigin'in, Tonyukuk'un ve diğer devlet erkânının hazır bulunduğu bir mecliste kabul etmişti (Kafesoğlu, 1984b, s. 117). Uygur Kağanları ile Çin imparatorları arasında pek çok konu için devamlı surette elçiler gidip gelmiştir. Bu dönemlerde Ötüken Uygurları Çin'e karşı üstün durumda idiler. Uygur elçileri Çinliler tarafından törenlerle karşılanıyor, çok iyi muamele görüyor, hatta imparatorla aynı seviyede oturtuluyordu; buna karşılık Çin elçileri Uygurlar tarafından soğuk karşılanıyordu (Çandarlıoğlu, 2011, s. 38-46). Karahanlı Türk devletinin İslam dinini benimsemesi ile Arap ve Farslarla dış ilişkilerde müttefik konumuna geldiler. Uygurluların Budizm dinine olan ilgisi Karahanlı İslam devleti tarafından benimsenmeyerek Uygurlulara karşı karşıya gelmelerine neden olmuştu. Çinliler 300.000 çadır halkı ile Müslüman Karahanlılar ülkesini istila ederek Balasagun şehrine sekiz günlük mesafeye kadar ilerlemişlerdi. Karahanlı hükümdarı Togan Kağan 1017(408) senesinde 120.000 kişilik bir ordu ile onları püskürtmüş, 1027 yılında Budist Çinliler ve Uygurlular Karahanlı devleti ile dostluk sağlamak için Gazneli Sultan Mahmud'a bir elçi göndermişlerdi (Osman, 2003, s. 180). Gazneliler'de elçilerle ilgilenen saray görevlisine "resuldar" denilmekteydi. Elçilerin karşılanması, kalacağı ikametgâha götürülmesi, sultanın huzuruna çıkarılması işi onun tarafından yapılırdı.

Gaznelilerden başka Fars Atabegleri, Salgurlular ve muhtemelen Kirman Selçuklularında da saray görevlileri arasında bulunan resuldarın elçilerin karşılanması, ağırlanması, hükümdar huzuruna çıkarılması, hediye ve mektubunun ilgililere ulaştırılmasının yanında başka ülkelere gönderilecek elçilerin de her türlü hazırlığını yapmakla görevli olduğu görülmektedir (Erdoğan, 1975, s. 51-59). Karahanlılar ile Gazneliler arasında bulunan sorunları çözmek için Gazneli Sultan Mahmud Özkend'e bir elçi gönderdi. Burası, o dönemde İlek Han'ın yönetim merkeziydi. Gazneli Mahmud elçiyle birlikte Horasan hadis imamlarından Ebû't-Tayyib Sehlb. Muhammed es-Sa'lûkî ve Serahs vilayeti hâkimi Doğancağ'ı da gönderdi. Elçi, çok sayıda değerli hediyeler taşımaktaydı. Bazı tarihçiler, bu malları şöyle vakfetmektedirler: "Külçe altından mallar, değerli yakutlar, inci gerdanlıklar, mercanlar, sandıklar dolusu elbise ve anber, kâfur ile doldurulmuş altın ve gümüş kaplar...". Söz konusu heyet, Özkend'de günlerce kaldı. Kaldıkları süre içerisinde İlek Han'ın kızını Gazneli Sultan Mahmud'a

¹ Çince dillinde yazılmış olan Çinli prenses Liu Xiu Jun eserleri şu şekildedir: 汉诗《文昭君悲怨歌》, Liu Xi Jun hüznü şarkısı. 《大风歌》 Sert rüzgâr şarkısı, 《秋风辞》 sonbahar şarkısı gibi birçok esere sahiptir. Bu eserlere farklı yazar ve sanatçılar tarafından yorumlanarak Çin edebiyatının en meşhur eser ve şiirlerini oluşturmaktadır.

nişanladılar (Muheymid vd., 2010, s. 300). Karahanlılar ile Selçukluların siyasi ilişkilerinde de aile içi evlilikle sağlandığı görülmektedir.

Tuğrul Bey'den sonra Selçuklu tahtına çıkan Sultan Alparslan, Kutalmış'ın isyanını bastırdıktan sonra, Merv'e gidince Melikşâh'ı Karahanlı hükümdarı Tamgaç (veya Tafgaç) Han'ın (Batı Kağanı, 1052-1068) kızı Celâliyye Terken Hatun ile diğer oğlu Arslanşâh'ı da Gazneli hükümdarının kızıyla evlendirdi (Ayan, 2015, 401). Türklerin Çinli prenseslerle evliliği Mete döneminden başlayarak Türkler için akraba bağı vesilesiyle bir sulh yolu olarak izlenmiştir. Türk devletlerin de yapılan evlilikler ise genelde devletleri büyümeye ve siyasi dayanışmayı pekiştirmek için yapıldığı görülmektedir. Türklerin diplomatik ilişkilerde elçiler vesilesiyle karşılıklı değerli eşyalar sunulduğu bilinmektedir. Bu hediyelerin Hun devletinden Osmanlıya kadar kurulan Türk devletlerinde kimi zaman haraç kimi zaman hediye olarak gönderilmiştir. M.S.50 yılında Güney Hunların Çin sarayına gönderdikleri rehine dönüşünde on bin parça ipekli mamul, yirmi beş bin hu (Ölçü birimi) pirinç ve otuz altı bin baş sığır getirilmiştir. Türk siyasî kültüründe hediye önemli bir unsurdur. Osmanlı Devleti'ne kadarki Türk devletlerinde de hediye önemli bir yeri ve işlevi olduğu görülmektedir (Salman, 2007, s. 3-15). Çin tarafından Türk devletlerine hediye edilen birçok porselen ve diğer hediyeler bugün Türkiye'de milli müzelerde sergilenmektedir. Bu hediyeler iki toplum arasındaki ilişkilerinin birer kanıtıdır. Özellikle Osmanlı döneminde Çin ile temaslar çok daha yakındır. Osmanlı döneminde Çin'e gerçekleştirilen ziyaret sayısı Çin tarihi tarafından kayıtlar altına alınmıştır.

Osmanlı elçisinin isminin yabancı isim olmasından dolayı farklı isimlerde yanlış kayıtlar altına alınmıştır. Fakat bu kayıtlarda sadece bir elçiden bahsedilmektedir. Osmanlı elçi Rumi Çin kayıtlarında “Lü mí—lü mǐ—lü mǐ” “鲁迷 — 鲁米 — 鲁密” gibi farklı isimlerde anılmaktadır. Yabancı dillerde Lu mi olarak yazımında fark görünmez iken Çince karakter yazılarında farklı Çince karakterler kullanılmıştır. 1423 yılı ile 1618 yılları arasında yaklaşık 195 yıla tekabül etmektedir. Elçi Rumi Çin' yaklaşık 20 kez ziyaret gerçekleştirmiş ve bunlardan 16'sı resmi ziyaretler olarak kayıt altına alınmıştır. Osmanlı elçisi “lumi”, Rumi elçi her ziyaretinde Çinli imparatora hediyeler takdim etmiştir. Bu hediyeler aşağıdaki ekte listelenmiştir. Osmanlı elçisi Rum-i'nin Çin tarih kayıtlarında yolculuğu yedi yıl sürmekte olduğu belirtilmektedir. Her yolculuğun kara ulaşımı ile yedi yıl, gemi ile Hindistan üzeri geçişleri iki yıl kadar sürdüğü ziyaret tarihlerinden de anlaşılmaktadır.

Rumi ömrünün büyük bir kısmını Çin yollarında diplomatik temasları gerçekleştirmek için geçirdiği anlaşılmaktadır. Üstelik Osmanlı dönemine Topkapı sarayındaki Çin porselenleri incelendiğinde Ming hanedanı dönemine ait oldukça fazla tarihi eser olduğu görülür. Bütün bu bulguları bir araya getirdiğimizde geçmişte Ming Hanedanlığı ve Osmanlı arasında oldukça iyi bir diplomasi ve elçilik ilişkisinin kurulduğu görülür. Aynı zamanda bu araştırma neticesinde Osmanlı elçisi Rumi' nin Türk tarihinin bilinmeyen elçisi, bilinmeyen kahramanı olarak ortaya çıkmaktadır. Çince “Míng shí lù”

《明实录》 adlı Ming hanedanlığı dönemine ait elçi ziyaret kayıtları ve getirilen hediyeler aşağıdaki listedeki gibidir:

Tablo:4.1 Osmanlı döneminde Çin'e yapılan resmi elçilik temasları ve Osmanlı elçisinin getirmiş olduğu hediyelerin listesi:

进贡时间 Tarih	进贡使臣或同行进贡国 Eşlik eden kişiler	贡品 Hediye ve ürünler	备注 Kayıtlı belgeler
1 永乐二十一年 (1423年) İmparator Yong le 1423 Yılı	肉速回回哈只阿黑麻 Rumi, HuiHui Ha zhi, Aheima	方物 Muhtelif hediyeler	《明太宗实录》卷256 永乐二十一年二月辛酉 《Ming tai zong kayıtları》 256'ncı bölüm.
2 洪熙元年 (1425年) İmparator	肉迷回回哈只阿黑麻 Rumi, HuiHui Ha zhi,	马、方物 At ve Muhtelif hediyeler	《明宣宗实录》卷7 洪熙元年八月丁卯

	Hong xi 1425 Yılı	Aheima		《Ming xuan zong kayıtları》 7'inci bölüm.
3	宣德二年 (1427年) İmparator Xuan de 1427 Yılı	肉迷回回火者乞 Rumi,HuiHui, Huǒ zhě qǐ	方物 Muhtelif hediyeler	《明宣宗实录》卷24 宣德二年正月戊戌 《Mingxuanzong kayıtları》 24'üncü bölüm.
4	宣德八年 (1433年) İmparator Xuan de 1433 Yılı	肉迷回回哈只阿黑蛮 Rumi, HuiHui Ha zhi, Aheima	方物 Muhtelif hediyeler	《明宣宗实录》卷99 宣德八年二月癸丑 《Mingxuanzong kayıtları》 99'uncu bölüm.
5	正统十年 (1445年) İmparator Zheng tong 1445 Yılı	肉迷-鲁迷回回哈只阿 黑蛮 Rumi, HuiHui Ha zhi, Aheima	方物 Muhtelif hediyeler	《明英宗实录》卷128 正统十年四月戊午 《Mingyingzong kayıtları》 128'inci bölüm.
6	嘉靖三年 (1524年) İmparator jia jing 1524 Yılı	鲁迷 Rumi	狮子、西牛、珊瑚、玉 石、西狗、西马、珠玉 Aslan, batı ineği, deniz mercanı, Yeşim taşı, batı köpeği, batı Atı, İnci	《明世宗实录》卷38 嘉靖三年四月己未 《Mingshizong kayıtları》 38'inci bölüm.
7	嘉靖五年 (1526年) İmparator jia jing 1526 Yılı	鲁迷使者白哈兀丁等 Rumi, báihāwùdīng vs.	狮子、西牛、玉石 Aslan, batı ineği, Yeşim taşı	《明世宗实录》卷68 嘉靖五年九月己亥 《Mingshizong kayıtları》 68'inci bölüm.
8	嘉靖六年 (1527年) İmparator jia jing 1527 Yılı	鲁迷使者火者好把丁阿 力等 Rumi, Huǒ zhě , Hǎo bǎ dīng, Ali vs.	狮子、西牛 Aslan, Batı ineği	《明世宗实录》卷72 嘉靖六年正月丁未 《Mingshizong kayıtları》 72'inci bölüm.
9	嘉靖二十二 年 (1543年) İmparator jia jing 1543 Yılı	土鲁番、撒马儿罕、天 方、鲁迷、哈密 Tūlǔfān, Sā mǎ'ěr hǎn, Tiānfāng,Rumi, Hāmi	马、珊瑚、琥珀、金刚 钻、花瓷器、锁服、撒 哈刺帐、羚羊角、西狗 皮、舍列狒皮、铁角皮 At, deniz Mercanı, Kehribar taşı, Elmas veya porselen üzerine elmas işlemesi, Çiçekli porselenler, Kilit, Sahra Çöl haritası, Antilop boynuzu, Batı köpeği derisi, Yaban kedi kürkü, Kılıç	《明世宗实录》卷274 嘉靖二十二年五月庚申 《Mingshizong kayıtları》 274'üncü bölüm.
	嘉靖二十七 年	土鲁番、撒马儿罕、天 方、鲁迷、哈密	马、方物、花瓷器 At, Muhtelif hediyeler,	《明世宗实录》卷338

10	(1548年) İmparator jia jing 1548 Yılı	Tülüfān, Sā mǎ'èr hǎn, Tiānfāng, Rumi, Hāmì	Çiçekli porselen	嘉靖二十七年七月壬辰 《Mingshizong kayıtları》 338'inci bölüm.
11	嘉靖三十三年 (1554年) İmparator jia jing 1554 Yılı	土鲁番、天方、撒马儿 罕、鲁迷 Tülüfān, Tiānfāng, Sā mǎ'èr hǎn, Rumi	马、方物、花瓷器 At, Muhtelif hediyeler, Çiçekli porselen	《明世宗实录》卷409 嘉靖三十三年四月甲申 《Mingshizong kayıtları》 409'uncu bölüm.
12	嘉靖三十八年 (1559年) İmparator jia jing 1559 Yılı	土鲁番、天方、撒马儿 罕、鲁迷、哈密、暹罗 Tülüfān, Tiānfāng, Sā mǎ'èr hǎn, Rumi, Hāmì, Xiān luó	马、驼、方物 At, Deve, Muhtelif hediyeler	《明世宗实录》卷470 嘉靖三十八年三月丁丑 《Mingshizong kayıtları》 470'inci bölüm.

13	嘉靖四十三年 (1564年) İmparator jia jing 1564 Yılı	鲁迷、西番 Rumi, Xī fān	狮子 Aslan	《明世宗实录》卷535 嘉靖四十三年六月癸酉 《Mingshizong kayıtları》 535'inci bölüm.
14	万历四年 (1576年) İmparator Wang li 1576 Yılı	安南、琉球、乌斯藏 、土鲁番、天方、撒 马儿罕、鲁迷、哈密 Ānnán, Liúqiú, Wū sī cáng, Tū lǔ fān, Tiān fāng, Sā mǎ er hǎn, Rumi, Hāmì	马、方物 At, Muhtelif hediyeler	《明神宗实录》卷49 万历四年四月己巳 《Ming Shenzong kayıtları 》 49'uncu bölüm.
15	万历九年 (1581年) İmparator Wang li 1581 Yılı	安南、琉球、乌斯藏 、土鲁番、天方、撒 马儿罕、鲁迷、哈密 Ānnán, Liúqiú, Wū sī cáng, Tū lǔ fān, Tiānfāng, Sā mǎ er hǎn, Rumi, Hāmì	马、方物 At, Muhtelif hediyeler	《明神宗实录》卷117 万历九年十月庚子 《Ming Shenzong kayıtları 》 117'inci bölüm.
16	万历四十六年 (1618年) İmparator Wang li 1618 Yılı	土鲁番、天方、撒马 儿罕、鲁迷、哈密、 乌斯藏 Tū lǔ fān, Tiān fāng, sā mǎ er hǎn, Rumi, Hāmì, Wū sī cáng	马、方物 At, Muhtelif hediyeler	《明神宗实录》卷568 万历四十六年四月戊戌 《Ming Shenzong kayıtları 》 568'inci bölüm.

Kaynak: Ming Shi Lu Kayıtları (Ma, 2018, s. 41)

Yukarıdaki listeyi incelediğimizde Rumi adlı Osmanlı elçisinin Müslüman kişiler ile Çin

imparatorluğunu ziyaret ettiği görülmektedir. Müslümanlara Hui Hui adı verilirken Türk soyundan gelen Çinlilere Huǒ zhě qǐ ismi verilmiştir. Rumi'nin Çin ziyaretleri Çin'in Ming hanedanlığı tarafından şüpheyle karşılanarak Rumi'nin ülkenin doğu-batı topraklarına gerçekleştirdiği ziyaretlere yer verilmiştir. Bu ziyaretleri ve gezileri casusluk olayları ile karıştırılarak vezirler tarafından hükümdara şikâyetler iletilmiştir. Ayrıca Türklerin Çinlilere Aslan hediye etmiş olması birçok araştırmaya da konu olmuştur. Yukarıdaki listesinde yer alan batı köpeği cinsinin Çin'de olmayan Osmanlı döneminde ve Türk devletlerinde önemli yeri olan Anadolu aslanı olarak bilinen Sivas kangalı olması büyük bir ihtimaldir. Geçmişten günümüze Sivas kangalı devlet büyüklerine hediye edilen bir hayvan olmuştur. Sivas kangalı hakkında birçok düşünce vardır. Karadağ 'ya göre Hint Mihracesi'nin Osmanlı padişahına (Yavuz Selim veya 4. Murat'a) bir köpek hediye ettiği, sarayda bulunan aslanla boğuşan bu köpeğin aslanı öldürdüğü, böylece padişah nezdinde büyük ilgi gördüğü; Osmanlı ordusunun doğu seferine giderken köpeğin Kangal Delik taş civarında kaybolduğu ve bütün aramalara rağmen bulunamadığı, Kangal köpeğinin bu köpekten türediği belirtilmektedir (Karadağ, 2002, s. 43). Sivas kangalı zekâsı ve çevik olması özelliğiyle dostluk kurulan birçok devlete ve devlet liderlerine hediye olarak verilmektedir.

Sonuç

Türklerle Çinlilerin elçilik münasebetleri incelendiğinde tarihin her safhasında ilişkilerin korunduğu ve sürdürüldüğü görülür. Mevcut ulaşılabildiğimiz en eski tarihi belgelere dayanarak Türk devletlerinde siyasi ve elçilik temaslarının var olduğu görülmektedir. Hunların Çin coğrafyasında önemli güç olarak ortaya çıkışından sonra Çinlilerin elçiler vesileyle temaslar sağlandığı, dostluk ve iyi niyet belirtisi olarak karşılıklı hediyeler gönderdiği, her iki millet barışın ve dostluğun teminatı olarak karşılıklı evlilik yoluyla sulh sağlanma yoluna başvurdukları görülür. Bu evlilikler başta Mete Han döneminden başlayarak Gaznelilere kadar sürdürülmüştür. Türklere çok sayıda Çinli prenses gelin gelmiştir. Bunlar içersinde Lu Xi Jun'nun yazmış olduğu şiir ve edebi eserler Çin edebiyatında oldukça önemli yer edinmiştir. Lu Xi Jun'un yazmış olduğu dönemin orijinal eserleri eski Türklerin hayatı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Tarihte Çinli prenseslerle evlilik Türk devletlerini içerden zayıflatmış ve yıkılmaya götüren tarihi hatalardan olmuştur. Çinliler tarafından ise bu prensesler ülkesi için kendini feda eden kahramanlar olarak anılmaktadır. Çin imparatorluğu Türk devletleri ve Türk yurtları hakkında hiçbir bilgiye sahip değilken Çinli prenseslerin casusluk faaliyetleriyle bölge ve devlet hakkında önemli bilgilere ulaşmaları sağlanmıştır. Göktürk Kağanlığı döneminde verilen bağımsızlık mücadelesinde oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İmparatorluğun başkenti Chang An Türkler tarafından kontrol edilme sürecine girmişti. Fakat Çin imparatorluklarının barış adlı oyalama ve Çin entrikalarıyla Türkleri birbirlerine düşürdüğü tarih belgelerinde ve Orhun abidelerinde açıkça belirtilmektedir. Çinli prensesle evlilikten farklı olarak Türk millerinin kendi aralarında evlilikleri genel olarak devletleri büyütme ve savaşları bitirme amacıyla yapılan evlilikler olma özelliği taşımaktadır. Türklerin tarihten beri süre gelen Çinlilerle karşılıklı münasebetleri oldukça derin ve geniş bir tarihe yayılmıştır. Türk devletlerinin bütününde Çin İpek yolu ticareti güzergâhında baskın güç olarak Doğu Türkistan ticaret kontrolünü ellerinde bulundurmışlardır. İpek yolu ticareti Türk milletinin coğrafi yerleşkesini de etkileyen en önemli unsurlardan olmuştur. Türklerin İslam dinini benimsemeleriyle Arap ve Fars tüccarlarıyla münasebetleri artarak Türklere yeni yurt arayışına sevk ederek yönlerini batıya çevirmelerine neden olmuştur. Türk devletlerinde Toy Meclisi ve İslam sonrası divan-ı Hümayun Meclisi Türk devletlerinde en önemli mercii haline gelmiştir. Bu Türk Meclisi Toy meclisine uygun olarak istişare-meşveret ortamı sağlanarak ortak kararların alınması sağlanmıştır. Bu gelişmeler Türk devletlerini diğer devletlere karşın her daim üstün kılarak doğru kararların alınmasına, devlet yönetimi ve karşılıklı devlet ilişkilerinde uygun politikaların belirlenmesini sağlanmıştır. Türk devletlerinde genel olarak siyasi ve diplomasi her koşullarda yürütülürken devlet yönetiminde Toy Meclisi, hükümdar ve eşlerinin de dış ilişkilerde etkin roller üslendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Türklere en eski dönemden buyana diplomasi-elçilik görevlerini üslenen kişilerin olduğu ve bu kişilerin meclis ortamından çıkan ortak akıl politikaları doğrultusunda hareket ettiği anlaşılmaktadır. Meclis ortamından çıkan kararların dönemin imparatorluk ve krallık yönetimlerine nazaran daha hızlı ve başarılı kararların alındığı bir devlet yönetiminin olduğu görülmektedir. Eski Türk devletleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Osmanlı devleti kurulduğu ilk yıllardan itibaren diplomasi ve elçilik ilişkilerine önem vermiştir. Araştırmamıza konu olan Osmanlı elçisi Rumi adlı elçinin Çin ile kurulması istenilen diplomatik temaslar için üst düzey çapa sarf ettiği ortaya çıkmaktadır. Çin

kayıtlarına göre Rumi adlı elçi uzak diyarlardan gelen elçi olarak anılmaktadır. Çin hanedanlığının Osmanlı devleti hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması karşılıklı ilişkilerin ileri taşınmasında en büyük engel olmuştur. Osmanlı devleti kurulduğu ilk yıllardan itibaren en uzak ülkelere elçiler göndererek diplomasi stratejisi yürüttü görülmektedir. Çin'in Ming hanedanlığı ile üst düzey siyasi diplomasi girişimleri Osmanlı devletinin ileride kurmak istediği üç kıtaya hükmedecek büyük Osmanlı imparatorluğun hazırlığını, diplomasi - elçilik ilişkilerine verdiği önemi gösteren en iyi örneklerden olmuştur. Araştırmamızda Türk-Çin milletlerinin tarihsel ilişkileri ve elçilik ilişkileri incelendiğinde diğer milletlere nazaran oldukça eski bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Her iki milletin asırlardır süre gülen belli konularda husumetleri olduğu ve savaşların yaşandığı görülmektedir. Her iki millet zor koşullarda bile evlilik ve elçilik yoluyla ilişkileri her daim ileri taşınmaya ve dostluk ilişkilerinin tesis edilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşmaktayız.

Kaynakça

- Ahmet Beyoğlu, A. (2017). *Göktürkler*. İstanbul Üniversitesi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/gokturkler.pdf adresinden 10.08.2021 tarihinde alınmıştır.
- Arsal, S. M. (1974). *Türk tarihi ve hukuk*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aslanapa, O. (1989). *Türk sanatı*, Remzi Kitabevi.
- Ayan, E. (2015). Karahanlı üyelerinin Gazneliler ve Selçuklularla sıhriyeti. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (5), 401.
- Bedirhan, Y. (2019). *İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü*. Eğitim Yayınevi.
- Çakır, A. (2007). *Bozkır Kültür Çevrelerinde Sosyal Yapı ve Teşkilatlanma*. [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çandarlıoğlu, G. (2011). Uygurların Çinlilere yaptıkları yardımlar ve bunların içyüzü. *Tarih Dergisi*, (0), 37-46.
- Çay, A. M. (2009). *Türklerin Müslüman oluşu ve ilk Müslüman Türk devleti*. Kültür ve Turizm bakanlığı. https://www.kulturportali.gov.tr/Common/DownloadFile.aspx?f=3.TrklerinMslmanOl uuvclkMslmanTrkDevletleri3.1.Karahanllar_20151214141500033_2_20190321154702253.pdf adresinden 12.05.2021 tarihinde alınmıştır.
- Dağ, E. A. (2004). *Uluslararası ilişkiler ve diplomasi sözlüğü*. Anka Yayınları.
- Dönük, A. (1988). *Eski Türk devletlerinde idari-askeri unvan ve terimler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Durmuş, İ. (2001). Türkler' de Cumhuriyet fikrinin tarihi temelleri ve günümüze yansımaları. *Akademik Bakış*, 1 (I), 21.
- Erdoğan, A. (2014). İslamiyet'ten önce Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Kengeş, Kurultay Örneği. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (11) 1, 39-52.
- Harmata, J. (1972). Irano-Turcica. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae Akadémiai Kiadó*, (25) 1, 270-273.
- İsenbike, T., Kara, G. ve Baysal, C. (2006). *Çin kaynaklarında Türkler, Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-Shu) 194a. Türkler bölümü*. Türk Tarih Kurumu.
- Kafesoğlu, İ. (2014a, 1984b). *Türk milli kültürü*. Ötüken Neşriyat.
- Kafesoğlu, İ. (2008). *Türk İslam sentezi*. Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Karadağ H. (2002). Kangal yer adı ve Kangal köpeğinin orijinal üzerine görüşler. *Milli Folklor*, 14, (56), 43.
- Karnas, M. (2015). *Dünyayı titreten Moğol Cengiz Han*. Noetika Medya yayıncılık.

- Liu, M. (2006). *Çin kaynaklarına göre Doğu Türkleri*. (Kayaoğlu, E. ve Banoğlu, D. Çev.). Selenge Yayınları.
- Ma, Y. (2018). Ming hanedanlığı dönemi Çin’de Lu Mi elçilerinin ziyaretleri üzerine bir çalışma. *Çin-Guang Dong Kuzey Azınlıkları Üniversitesi Dergisi*, 140 (2), 41.
- Mandaoğlu, M. (2012). İslamiyet’ten önce Türklerde toplantı ve törenler. *TSA Dergisi*, 16 (2), 211-232.
- Merçil, E. (1975). *Fars Atabegleri: Salgurlular*. Türk Tarih kurumu.
- Merçil, E. (1981). Gazneliler’de bir saray memuriyeti: resuldârlık. II. *TTK Bildirileri*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Muheyimid, A. (2010). Karahanlılar devletinin Gaznelilerle siyasi ilişkileri. (Aksu, A. Çev.). *İstem Dergisi*, 8 (15), 300.
- Onat, A. (1987). Han döneminde Hun-Çin ekonomik ilişkileri (m. ö. 206-m. s. 220). *Belleten*, 51 (200), 611-624. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ttkbelleten/issue/64306/977303>.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1957). *Doğu Göktürkleri hakkında vesikalar ve notlar*. Türk Tarih Kurumu.
- Salman, H., Gürsoy, E. ve Naskali A. (Ed.). (2007). *Göktürk ve Türgiş devletlerinin Çin ile hediyeleşmesi*. Koç Kitabevi.
- Su, C. L ve Xin, Q. L. (2012). *Those historical things. Shen Yuluo Yanjiang Mountain Drunkenness*. Pekin: Xin Chao Publishing House.
- Şahin, S. (2020). Türk tarihi açısından Altay-Tanrı dağlarında yer alan Balbal-Mezar anıtların önemi ve özelliklerinin araştırılması. *Journal of Universal History Studies*, 3 (2), 275-292. DOI: 10.38000/juhis.794182
- Turan, O. (2003). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. Ötüken Neşriyat.
- Vardan, N. (2012). *İslam öncesi Türk kültüründe elçi ve elçilik müessesesi*. İstanbul Üniversitesi [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/49539.pdf> 15.01.2021 tarihinde eşim sağlanmıştır.
- Zhang, T. Y. (1984). *Ming Shi (Ming tarihi)*. Pekin: Zhong Hua Shu Ju.